

Muqimjon Axunov Muhammadaminovich

(PhD) filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Муқимжон Ахунов Мухаммадаминович

(PhD) доктор философских наук в филологии

Mukimjon Akhunov Mukhammadaminovyich

(PhD) Doctor of Philosophy in Philology

E-mail: muqimjon.axunov@bk.ru

Telefon: +998979977443

Marjona Muxiddinova Nodirbek qizi

Andijon davlat chet tillar instituti talabasi

Мухиддинова Маржона

Студентка Андижанского государственного

института иностранных языков

Mukhiddinova Marjona

Student of Andijan State Institute of Foreign Languages

E-mail : marjonamuxiddinova03@gmail.com

Telefon: +998914923282

Annotatsiya: *Ushbu maqolada muallif hozirgi ingliz va ўzbek tillarida talabalar faolligini oshirishda interfaol usullardan foydalаниш haqida o'z mulohazalarini bayon qilishga harakat qilgan. Bunda muallifning diqqat markazida ingliz va o'zbek tillarida yozilgan talabalar faolligini oshirishda interfaol usullardan foydalаниш asosiy tadqiqot materialini sifatida o'rganilgan. Maqolani tayyorlash jarayonida muallif ingliz va o'zbek tilshunoslarining qarashlariga tanqidiy yondoshgan va o'z mulohazalarini dadil bayon qilgan. Maqola ingliz va o'zbek tili tarjimashunoslik va uning leksikologiyasini o'rganuvchilar uchun foydali bo'lishi mumkin.*

Kalit so'zlar: *nutqiy ko'nikma, nutqiy vaziyat, pedagogik va psixologik,*

Чет тил ўқитишдаги замонавий технологиялар курси бошқа фанлар билан боғланган ҳолда ҳамкорликда иш олиб боради. Бу фанларга тилшунослик, психология, психоллингвистика, педагогика, чет тил ўқитиш методикаси, педагогик маҳорат каби фанларни киритиш мумкин. Ушбу фанларга эришилган ютуқ ва тажрибани интеграллаштириш орқали чет тилини ўқитишни технологик асода ташкил қилишга ҳаракат қилинади.

Таълим жараёнининг самарадорлиги, ўқув материални ўқувчилар томонидан чуқур ўзлаштирилишининг энг муҳим омилларидан бири – ўқитиш усуллари ҳисобланади. Билим, кўникма ва малакаларни шакллантириш учун қўлланиладиган таълим усуллари ўқув мақсади, тил материалининг хусусияти, ўқувчиларнинг билим даражаси, қизиқишлари асосида танлаб олинади.

Улар технологик жараён қисмларини бир-бири билан боғлаб турувчи муҳим дидактик звено (бўғин) ҳисобланади. Шунингдек, таълим усуллари ўқитувчи ва ўқувчиларнинг таълим жараёнидаги ҳамкорлигини амалга оширувчи восита ҳамдир.

Аслида “усул” сўзи грекча “методос” сўзидан олинган бўлиб изланиш, билим йўли, таъминот маъносини билдиради. Усул ўқув жараёнидаги ўқитувчи томонидан қўйилган конкрет вазифани бажариш учун хизмат қилади.

Маълумки, таълим жараёнидаги ўқитувчи ва ўқувчи ҳамкорлигининг натижаси ўқитиш олдида қўйилган мақсадга эришилишини, яъни лойиҳалаштирилган билим, кўникма ва малакаларни ўқувчи томонидан ўзлаштирилишидир.

Педагогик технологияга оид адабиётларда кўрсатилишича, таълим берувчи ва таълим олувчининг мақсадларини амалга

оширувчи вазифани таълим усуллари бажарар экан. Маълумки, ўқув жараёнида таълим берувчи ва таълим олувчининг мақсади ва фаолияти ҳар хил бўлсада, кўзланган натижага бирга эришилади.

Бунга эса фақат биргаликдаги фаолият – ҳамкорлик фаолияти орқалигина эришиш мумкин. Шунинг учун ҳам дарсни ташкил қилишда ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ўзаро ҳамкорлиги бир-бирига ишонч ва ҳурмат асосида ташкил қилиниши мақсадга мувофиқ.

Маъруза усули чет тили факультетларидаги назарий фанларни ўқитишда кўп қўлланилади. Ўрта мактаб ва коллежларда чет тили ўқитиш эса нутқий фаолият турларига (гапириш, тинглаб-тушуниш, ёзиш ва ўқишга) йўналтирилганлиги ва шуларга мос кўникма ва малакалар ҳосил қилишни кўзлаганлиги учун ҳам бунда ўқитишнинг намоёиш қилиш, тушунтириш, хикоя қилиш, иллюстрация (расмни кўргазмалик) видео-усул, машқ қилиш, (оғзаки ва ёзма машқлар), брейнсторминг, ролли ўйинлар, савол-жавоб, бахс-мунозара, пинборд ва бошқалар кенг қўлланилади.

Ушбу усуллар чет тили ўқитишдаги уч босқич – презентация, машқ қилиш ва нутқий вазиятларда қўллаш босқичларида мақсадли фойдаланилади. Шунинг учун ҳам қайси усулдан қайси вақтда ва қандай фойдаланиш ўқитиш олдида қўйилган мақсад ва ўқув материалнинг характеридан келиб чиқиб аниқланади.

Педагогик ва психологик адабиётларда ахборотни эслаб қолишнинг самарадорлиги қуйидагича келтирилади:

1. Эшитганда
2. Ўқиганда
3. Кўрганда
4. Кўрган ва эшитганда
5. Муҳокама қилганда
6. Ўқиган, ёзган ва гапирганда
7. Ўқиганда, ёзганда, муҳокама ва намоёиш қилганда

8. Бошқаларга ушбу ўқув материални ўргатганда эса

ёйда сақланиб қолар экан.

Сўз маъносини очиб беришда вербал усулни қўллаганда ўқитувчи янги ўрганилаётган сўзни маълум бир контекст ичида келтирилади, талабалар эса уни тушуниб олишига ҳаракат қиладилар. Масалан:

*There are many **buildings** in the city.*

*Our school is also a **building**. There are many large **buildings** in the city. There are hotels, schools, offices and cinemas. They are different **buildings**.*

Ушбу контекстда “**building**” сўзи янги сўз сифатида дарс жараёнига киритилмоқда.

Яна бир мисолни келтирамиз:

I know one boy. He is lazy. He gets up late. He doesn't want to work.

So, he does nothing all day. He is lazy. We say to him “Don't be lazy”

Ушбу гапда “*This boy is lazy*” десак у “*lazy*” сўзининг маъносини очиб беришда ўқувчилар учун қийинчилик туғдиради. Бунинг учун унинг маъносини очиб берувчи “*He gets late; He doesn't nothing all day;*” каби гаплар керак. Сўз маъносини очиб беришнинг ушбу усули кўпроқ мавҳум (абстракт) сўзларнинг маъносини таржимасиз усул билан очиб беришда қўлланилади.

Ўқитувчи маъруза давомида ушбу усулни талабалар томонидан қўлланилишини билиш ва уларни тушунганлик даражасини аниқлаш учун “*market*”, “*look for*”, “*visit*” каби сўзларни келтириб талабалардан уларнинг маъносини очиб берувчи гапларни тузишни сўраши ҳам мумкин.

Бундай топшириқлар маъруза давомида талабаларнинг қизиқишларини оширишга ёрдам беради ва уларни фаолликка

ундайди.

Лексик birlikларни турли нуткий вазиятларда қўллашга ўргатишда қуйидаги ўқитиш техникаларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ, чунки улар ўрганилаётган сўзни контекстда ишлатилишини кўрсатишда самарали усул ҳисобланади.

Замонавий педагогик технологияларнинг қуйидаги қоидалари мавжуд: илмийлик, лойиҳалашга мослик, тизимлик, мақсадларга йўналганлик, фаолиятӣ ёндашишидир, бошқаришга мослик, қайта тиклашга мувофиқлик, самарадорлик.

1. Илмийлик қоидаси ҳар бир ўқитилаётган предмет мазмуни замонавий фан ютуқлари асосига қурилишини ва улар албатта ўқув дастурларида, дарсликларда, ўқув қўлланмаларида акс этишини тақазо этади. Илмий тушунчаларнинг қисқа ва аниқ сўзларда акс эттирилишини эътиборда тутати. Илмийлик қоидасини амалга тадбиқ этиш талабларни илмий-тадқиқот ишларига жалб этиши, уларга фикрларини қисқа ва аниқ илмий тушунчаларда ифода этишни ўргатишни талаб қилади.

2. Лойиҳалашга мослик қоидаси педагогик технологиянинг асосий қоидаларидан бўлиб, ўқув-услубий ҳужжатларнинг тартибли бўлиши, ўқув жараёни графиги, ишчи ўқув режаси, ишчи ўқув предмети дастурининг боблар бўйича мақсадлари, таянч тушунчалари, ўқув жараёни технологияси, билим, кўникма, малакаларни баҳолаш мезонлари бир-бирларига монанд бўлишини, уларнинг бошқалар томонидан ҳам қайта тиклаш мумкинлигини тақазо этади.

3. Тизимлилик қоидаси. Педагогик технологияларнинг барча таркибий элементлари бир-бирлари билан боғлиқ, ўзаро ҳамкорликдадир, бир элементдаги ўзгариш иккинчи бир элементдаги ўзгаришга олиб келади. Педагогик технологияни лойиҳалаштириш, уни амалга ошириш бир бутун тизим сифатида

амалга оширилади.

4. Мақсадга йўналганлик қоидасига кўра, фаннинг мақсади, предметнинг мақсади, ҳар бир боб, бўлим, мавзу, қисм, элемент, тушунчалар мақсадларининг бир-бирларидан келиб чиқиши, тизимлилиги ва уларнинг ҳамкорлиги, охир-оқибат аниқ натижага олиб келишин назарда тутилади.

5. Фаолиятнинг ёндашиш қоидаси психология фанининг шахс-фаолият концепциясига асосланади. Уни педагогик технология жараёнига тадбиқ этсак, берилаётган билим, кўникма ва малакалар, улар билан шахсан ўзаро муносабатлар жараёнида ўзлаштириб олиниши эътиборда тутилади.

6. Бошқаришга мослик қоидаси педагогик диагностика, режалаштириш, моделлаштириш, проектлаштириш, амалиёт, коррекция, баҳолаш ва қайта баҳолаш жараёнларининг бир-бирлари билан омехталлиги, бир-бирларидан келиб чиқиши, натижаларнинг бир-бирларига боғлиқ эканлигидан келиб чиқиб педагогик жараённи ташкил этишни тақозо этади. Бунда натижаларнинг бошқа бир вазиятда ҳам бир хил бўлиши назарда тутилади.

7. Ишлаб чиқаришда бир хил технологияга риоя қилиниб, бир хилдаги натижа олинади. Педагогик технологияларга риоя қилинганда, уни режалаштирилганда, лойиҳалаштирилганда ҳам натижа бир хил бўлиши керак. Ана шу маънода педагогик технологияга қайта тиклашга мослик қоидаси киритилган.

8. Самарадорлик қоидасига кўра, ишлаб чиқаришда махсулот сифати юқори бўлгани каби, педагогик технологияни лойиҳалаштириш натижаси ҳам юқори сифатли, самарали бўлиши назарда тутилади. Ҳаттоки, ушбу педагогик технологик лойиҳадан бошқа ўқитувчи фойдаланганда ҳам бир хил самара кутилади. Бу, айтиш мумкинки, педагогик технологиянинг энг асосий қоидаси бўлиб, янги педагогик технологияларни жорий этилишига асосий

сабабдир.

Шундай қилиб, коллежларда, олий ўқув юртларида таълим жараёнини режалаштириш, лойиҳалаштириш ҳамда коррекциялашда берилган таълим мазмуни асосида талабаларда ижодий, мустақил, танқидий фикрлашни тарбиялаш учун педагогик технологияларнинг янги қоидасидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

REFERENCES

1. Jalolov J. Chet til o'qitish metodikasi. Toshkent 1996
2. Bauer L. Introducing linguistic morphology. Edinburgh, UK Edinburgh University Press. 2003
3. Nausica M. M. Denison University, Granville, USA. 2017
4. Hamroyev M. Mother tongue. Toshkent. 2012
5. Ingo P. Word-formation in English. Cambridge University Press. 2002
6. Bauer L. Introducing Linguistic Morphology. Georgetown University Press and Edinburgh. 2003